МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Кваліфікаційна робота
бакалавра

ВПЛИВ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ НА РОЗВИТОК СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Виконав: студент групи 6.2311-ср-з
спеціальності 231 Соціальна робота
освітньої програми «Соціальна робота»
Плесньов О.О.

Керівник: доцент кафедри політології
к.політ.н. Руднєва А.О.

Рецензент: доцент кафедри філософії,
публічного управління та соціальної роботи
к. філос. н., доцент Широбокова О.О.

Запоріжжя – 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет Соціології та управління
Кафедра Філософії, публічного управління та соціальної роботи
Рівень вищої освіти Бакалавр
Спеціальність 231 Соціальна робота
Освітньо-професійна програма «Соціальна робота»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи
_____Т.І. Бутченко
«19» грудня 2024 р.

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ БАКАЛАВРА

Плесньову Олександру Олександровичу

1. Тема роботи (проекту) Вплив державної політики на розвиток системи соціальних послуг в Україні в умовах воєнного стану
Керівник роботи Руднєва Анна Олегівна, к.політ.н, доцент
Затверджені наказом ЗНУ від «19» грудня 2024 року № 1993-с

2. Строк подання студентом роботи 10 травня 2025 р.

3. Вихідні дані до роботи: Державна політика : підручник / ред. кол. : Ю.В. Ковбасюк, К.О. Ващенко, Ю.П. Сурмін та ін. Київ : НАДУ, 2014. 448 с.; Голденблат М.А. Особливості формування сучасної системи надання соціальних послуг: українські реалії. *Scientific journal «ЛОГОΣ».* 2018. № 1. С. 12-14.; Дубич К.В. Сучасна система надання соціальних послуг. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 3.; Ткаченко Ю. Роль держави у сфері соціального забезпечення: історичний екскурс. Теорія держави і права. 2018. № 1. С. 128-131.; Урба С.І. Державна політика соціального захисту населення в системі економічної безпеки України. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 53. С. 93-101.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): 1.Дослідити стан наукової розробки проблеми впливу державної політики на розвиток системи соціальних послуг. 2. Здійснити аналіз понятійно-категоріального апарату дослідження. 3. Визначити підходи і методи дослідження впливу державної політики на розвиток системи соціальних послуг в Україні в умовах воєнного стану. 4. Виявити сутність та особливості системи соціальних послуг в Україні. 5. Проаналізувати державну політику у сфері соціальних послуг: принципи та механізми реалізації. 6. Виявити вплив надзвичайних ситуацій та воєнних конфліктів на функціонування систем соціального захисту та надання соціальних послуг.

7.Дослідити особливості функціонування системи соціальних послуг в Україні в умовах воєнного стану. 8. Здійснити оцінку ефективності державної політики щодо підтримки та розвитку системи соціальних послуг в умовах воєнного стану. 9. Розглянути перспективи вдосконалення державної політики у сфері соціальних послуг в Україні у воєнний та післявоєнний період.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Руднєва А.О., доцент кафедри політології, к.політ.н.	19.12.24	19.12.24
Розділ 2	Руднєва А.О., доцент кафедри політології, к.політ.н.	10.02.25	10.02.25
Розділ 3	Руднєва А.О., доцент кафедри політології, к.політ.н.	10.03.25	10.03.25

7. Дата видачі завдання 19грудня 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	Грудень 2024	*виконано*
2.	Бібліографічний пошук	Грудень 2024 - січень 2025	*виконано*
3.	Розробка основних положень роботи	Січень 2025	*виконано*
4.	І розділ	Лютий 2025	*виконано*
5.	ІІ розділ	Березень 2025	*виконано*
6.	ІІІ розділ	Квітень 2025	*виконано*
7.	Систематизація висновків	Квітень 2025	*виконано*
8.	Нормоконтроль	Травень 2025	*виконано*

Студент _____ О.О. Плесньов

Керівник роботи (проєкту) _____ А.О. Руднєва

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ О.О. Широбокова

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота складається з 57 сторінок, 53 позицій у списку літератури.

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА, СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА, СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ, СИСТЕМА НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ, УМОВИ ВОЄННОГО СТАНУ

Мета. Проаналізувати вплив державної політики на розвиток системи соціальних послуг в Україні в умовах воєнного стану та визначити напрямки її удосконалення для підвищення ефективності соціальної допомоги населенню.

Об'єкт дослідження. Система соціальних послуг в Україні.

Предмет дослідження Вплив державної політики на розвиток системи соціальних послуг в Україні в умовах воєнного стану.

Методи дослідження: теоретичні – понятійно-категоріальний аналіз, системний аналіз, порівняльно-аналітичний метод, методи абстрагування та узагальнення, логічні методи аналізу і синтезу; емпіричні – метод аналізу статистичних даних, аналізу документів, вторинний аналіз даних.

Висновки: 1. Держава намагається швидко реагувати на кризові моменти. Вона почала вдосконалювати нормативно-правове регулювання соціальних послуг особам, постраждалим від війни. З'явилося поняття «екстрена (кризова) допомога».

2. З урахування дефіциту державного бюджету та людських ресурсів, державна політика з надання соціальних послуг скерована на розширення надавачів послуг за рахунок недержавного сектору, залучення Міжнародних неурядових організацій, благодійників тощо.

3. Визначені перспективи вдосконалення державної політики у сфері надання соціальних послуг в Україні у воєнний та післявоєнний періоди.

SUMMARY

The qualification work consists of 57 pages, 53 positions in the list of literature.

STATE POLICY, SOCIAL POLICY, SOCIAL SERVICES, SOCIAL SERVICES PROVISION SYSTEM, MARTIAL ARTS CONDITIONS

Goal. To analyze the impact of state policy on the development of the social services system in Ukraine under martial law and to identify areas for its improvement to increase the efficiency of social assistance to the population.

Object of research. The system of social services in Ukraine.

Subject of research. The impact of state policy on the development of the social services system in Ukraine under martial law.

Research methods: theoretical - conceptual and categorical analysis, system analysis, comparative analytical method, methods of abstraction and generalization, logical methods of analysis and synthesis; empirical - method of statistical data analysis, document analysis, comparative analysis.

Conclusions: 1. The state is trying to respond quickly to crisis situations. It has begun to improve the regulatory framework for social services for war victims. The concept of "emergency (crisis) assistance" has emerged.

2. Taking into account the deficit of the state budget and human resources, the state policy on the provision of social services is aimed at expanding service providers at the expense of the non-state sector, involving international non-governmental organizations, philanthropists, etc.

3. Prospects for improving state policy in the field of social services in Ukraine during the war and post-war periods have been identified.

ЗМІСТ

ВСТУП……..3
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ НА РОЗВИТОК СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ……...6
1.1. Стан наукової розробки проблеми впливу державної політики на розвиток системи соціальних послуг……..6
1.2. Аналіз понятійно-категоріального апарату дослідження……13
1.3. Підходи і методи дослідження впливу державної політики на розвиток системи надання соціальних послуг в умовах воєнного стану…….17
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ НА РОЗВИТОК СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ……21
2.1. Сутнісні характеристики системи соціальних послуг в Україні……...21
2.2. Державна політика у сфері надання соціальних послуг: принципи та механізми реалізації……..27
2.3. Вплив надзвичайних ситуацій та воєнних конфліктів на функціонування систем соціального захисту та надання соціальних послуг……33
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……..38
3.1. Оцінка ефективності державної політики щодо підтримки та розвитку системи соціальних послуг в умовах воєнного стану……...….38
3.2. Перспективи вдосконалення державної політики у сфері соціальних послуг в Україні у воєнний та післявоєнний період…….46
ВИСНОВКИ ……..48
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ……...53

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасні виклики, що пов’язані з повномасштабною війною в Україні, кардинально змінили суспільне життя, загострившись проблеми соціального захисту та надання допомоги вразливим категоріям населення. Зокрема, повномасштабна агресія росії проти України спричинила масштабне внутрішнє переміщення осіб, більша частина з яких – це жінки з неповнолітніми дітьми, літні люди, хворі, інваліди тощо; призвела до зростання кількості людей, які втратили житло, роботу, близьких; а також зумовила психологічну травматизацію значної частини населення. У таких умовах роль державної політики у сфері соціальних послуг набуває особливої ваги, адже саме від її ефективності залежить не лише стабільність соціальної системи, а й добробут та безпека мільйонів українців.

Система соціальних послуг є важливою складовою соціальної держави, що забезпечує доступ громадян до підтримки в складних життєвих обставинах. У період воєнного стану перед нею постають нові виклики: необхідність термінової мобілізації ресурсів, гнучкість у реагуванні на кризові ситуації, координація дій між державними структурами, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями та міжнародними партнерами. Трансформація державної політики у відповідь на надзвичайні умови дозволяє оцінити її адаптивність, гуманітарну орієнтацію та ефективність в контексті забезпечення прав і потреб громадян.

Таким чином, актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю комплексного аналізу того, як державна політика впливає на розвиток, функціонування та якість соціальних послуг в Україні в умовах війни. Вивчення цієї теми сприятиме розумінню сильних і слабких сторін чинної політики, виявленню прогалин у законодавстві та практиці, а також формулюванню рекомендацій щодо вдосконалення соціальної підтримки в надзвичайних ситуаціях.

Проблема дослідження полягає у виявленні та аналізі змін, які відбулися в державній політиці щодо соціальних послуг в Україні з початком

повномасштабної війни, та оцінці їхнього впливу на якість, доступність, охоплення та ефективність надання соціальних послуг населенню, яке постраждало від збройної агресії.

Об'єкт дослідження. Система соціальних послуг в Україні.

Предмет дослідження. Вплив державної політики на розвиток системи соціальних послуг в Україні в умовах воєнного стану.

Мета дослідження. Проаналізувати вплив державної політики на розвиток системи соціальних послуг в Україні в умовах воєнного стану та визначити напрямки її удосконалення для підвищення ефективності соціальної допомоги населенню.

Досягнення мети передбачає вирішення наступних *завдань*:

– дослідити стан наукової розробки проблеми впливу державної політики на розвиток системи соціальних послуг;

– провести аналіз понятійно-категоріального апарату дослідження;

– визначити принципи та методи дослідження впливу державної політики на розвиток системи соціальних послуг в Україні в умовах воєнного стану;

– проаналізувати сутність та особливості системи соціальних послуг в Україні;

– дослідити принципи та механізми реалізації державної політики у сфері соціальних послуг;

– проаналізувати вплив надзвичайних ситуацій та воєнних конфліктів на функціонування систем соціального захисту та надання соціальних послуг;

– визначити особливості функціонування системи соціальних послуг в Україні в умовах воєнного стану;

– провести оцінку ефективності державної політики щодо підтримки та розвитку системи соціальних послуг в умовах воєнного стану;

– дослідити перспективи вдосконалення державної політики у сфері соціальних послуг в Україні у воєнний та післявоєнний період.

Гіпотеза: передбачається, що державна політика, спрямована на розвиток системи соціальних послуг в умовах воєнного стану, має потенціал до ефективного реагування на соціальні виклики, однак її реалізація стримується низкою чинників, зокрема нестачею ресурсів, слабкою координацією між органами влади та недостатнім урахуванням реальних потреб вразливих груп населення.

Новизна роботи полягає в комплексному аналізі впливу державної політики на систему соціальних послуг саме в умовах воєнного стану, що є малодослідженим і водночас надзвичайно актуальним напрямом у сучасній соціальній роботі.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури.

РОЗДІЛ 1
МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ НА РОЗВИТОК СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

1.1. Стан наукової розробки проблеми впливу державної політики на розвиток системи соціальних послуг

Значимість соціальної сфери та соціальної політики, що її забезпечує, у сучасному розвитку демократичних держав, в тому числі й України, важко переоцінити. У будь-якій державі соціальна сфера, сфера соціальної політики, слугує перш за все інтересам людей.

З моменту проголошення своєї незалежності Україна взяла курс на ринкові перетворення та побудову демократичної, правової, соціальної держави, що й було закріплено ст. 1 Конституції України, прийнятій у 1996 році [18]. За понад 30 років наша держава намагалася будувати соціальну політику, щоб відповідати стандартам соціальної держави. Це був дуже непростий шлях, адже для підтримання на належному рівні соціальної політики треба було мати розвинену економіку, високий рівень ВВП та інші позитивні економічні показники, в той час як Україна після виходу з СРСР багато в чому втратила свій економічний потенціал. Крім того, у 90-ті роки та на початку 2000-х років Україна пережила декілька економічних криз, включаючи світову економічну кризу 2008 р. Так, за даними аналітичної доповіді, підготовленої групою українських науковців для Єврокомісії, процес ринкових перетворень в Україні був дуже виснажливим як для економіки держави, так і для населення. Взагалі перше десятиліття незалежності характеризувалося глибоким економічним спадом, гіперінфляцією, зростанням безробіття, падінням рівня життя людей. Так, протягом 1991-1999 років ВВП скоротився майже на 60 відсотків, а у 2008 р. його розмір складав всього 74% від рівня 1990 р. [20, с. 3].

Тож питання впливу держави на розвиток і реформування соціальної сфери, формування ефективної соціальної політики, в тому числі з надання соціальних послуг, завжди було у центрі уваги науковців, практичних економістів та діючих політиків.

На різних етапах свого незалежного існування українська держава по різному розуміла свою роль у соціальній підтримці особливих категорій населення, тих, хто є клієнтами соціальної роботи. В залежності від цього розуміння розвивалася і видозмінювалася роль державної політики в цьому процесі, що знаходило своє відображення у наукових дослідженнях. Саме завдяки всебічним дослідженням і тим рекомендаціям, які надавалися в ході них, державна соціальна політика щодо надання соціальних послуг постійно вдосконалювалася.

Здійснюючи аналіз стану наукової розробки проблеми впливу державної політики на розвиток системи соціальних послуг ми зверталися до різних публікацій і побачили, що дана проблема носить міждисциплінарний характер, тому що досліджувалася представниками різних наук: соціальної роботи, економічних, юридичних наук та публічного управління та адміністрування. Відповідно, в наукових доробках науковців висвітлюються різні аспекти ролі держави у формуванні державної політики щодо розвитку системи соціальних послуг.

Найперше, на що ми звернули увагу, це була велика кількість публікацій (дисертаційні і монографічні дослідження, наукові статті, практичні дослідження), спрямовані на розкриття сутності соціальної держави як основи формування соціальної політики з надання ефективних соціальних послуг.

Науковці, які досліджували проблему становлення соціальної держави, вважали, що, перш за все, слід точно уявити, який тип держави можна назвати «соціальною», і в чому саме полягає необхідність формування соціальної держави в Україні. Так, у своїй монографії, виданій ще у 2000 р., О. Скрипнюк, відомий правознавець, директор Інституту держави і права ім.

В.М.Корецького, зазначав, що починаючи ще з 80-х років при розгляді поняття «соціальна держава» багато науковців слідували сліпому копіюванню теоретичних і практичних надбань західних вчених. Автор відмічав, що замість вітчизняних досліджень проблем правової соціальної держави в процесі українського державотворення деякі науковці вдавалися до прямого перенесення тих чи інших положень іноземних практик, не заважаючи на правові, політичні та економічні особливості українського суспільства [42, с. 4].

Тож ми бачимо, що перш ніж розробляти засади соціальної політики в Україні в момент розбудови української державності, треба було визначити яку модель соціальної держави обирає Україна. Адже всі соціальні реформи будуть залежати від того, яка модель буде обрана: ліберальна, як у США, змішана (ліберальна і соціальна), як у більшості європейських держав, чи соціальна, як у Швеції, Данії, Фінляндії та деяких інших країнах.

Автори Л. Юрженко та Ю. Шепіло у своїй статті якраз і зупинилися на конструюванні моделі соціальної держави в Україні. Спочатку вони розібралися з основним поняттям, що таке «соціальна держава». На їх думку соціальною є така держава, яка поряд з економічними і політичними функціями у повному обсязі виконує свої соціальні функції, одночасно будучи демократичною і правовою державою. Далі автори вказують, що поняття «соціальна держава» покликане підкреслити, що соціальні проблеми є пріоритетними для країни, яка стала на цей шлях. Соціальна держава має забезпечувати гарантії дотримання прав і свобод людини, а також створювати громадянам можливості вільно реалізувати свій потенціал, щоб на цій основі вони могли створювати собі і своїй родині матеріальне благополуччя. Для тих же категорій населення, які в силу різних обставин не здатні самостійно у повній мірі задовольняти свої потреби, соціальна держава забезпечує соціальну підтримку і соціальну допомогу таким особам шляхом надання соціальних послуг [52].

Науковиця А. Сіленко у статті «Соціальна політика та її пріоритети у перехідному суспільстві» також звертається до проблематики соціальної держави, але вже не з позиції її теоретичних засад, а з суто практичних. Тобто, яким чином у соціальній державі планується й реалізується соціальна політика. Авторка наголошує на тому, що при пануванні соціальної політики, особливо у перехідний період, слід чітко визначити кінцеву ціль усіх соціальних перетворень, а в подальшому шукати оптимальні засоби і способи для їх втілення [41].

У 2000-ні починають з'являтися дисертаційні дослідження, в яких розглядаються питання планування соціальної політики держави, розвитку соціальної сфери, процес надання соціальних послуг органами державної влади та місцевого самоврядування, а питання підвищення їх якості є предметом дослідження таких науковців. Так, у дисертації з державного управління Я. Бєлєвцової, що була захищена в Харківському інституті державного управління Національної академії державного управління при Президентові України у 2011 р., авторка розглядає як теоретичні проблеми механізмів надання соціальних послуг в Україні, так і пропонує шляхи підвищення якості соціальних послуг. Зокрема Я. Бєлєвцова, розглянула світовий досвід щодо механізмів підвищення якості соціальних послуг, дослідила основні чинники впливу суб'єктів державного управління на якість надання соціальних послуг, та визначила напрямки удосконалення нормативно-правового механізму забезпечення процесу надання соціальних послуг в Україні [2, с. 3-4].

Як видно з наведеного дисертаційного дослідження, вже тоді дослідження впливу держави та її політики щодо системи надання соціальних послуг були дуже актуальними. А з часом цей інтерес лише посилився і, можна сказати досяг свого піку якраз в період воєнного стану, тобто у наш час. На нашу думку, це пов'язано з тим, що повномасштабна агресія та війна спричинили масштабне зростання категорій осіб з глибокими соціальними проблемами (це і внутрішньо переміщені особи, і люди з

інвалідністю в наслідок війни, ветерани російсько-української війни, сім'ї загиблих героїв, діти-сироти в наслідок загибелі батьків та багато інших), для вирішення яких необхідне якісне надання соціальних послуг. І тут якраз має бути провідна роль держави, яка створює відповідну нормативно-правову базу, вдосконалює механізми надання соціальних послуг, виконує регулятивну функцію між державними інституціями та неурядовими організаціями щодо розвитку та підвищення якості соціальних послуг.

За останні два десятиліття кількість наукових публікацій та інших джерел, зокрема чисельних соціологічних досліджень, дає підставу говорити про посилення актуальності даної проблематики, в тому числі з урахуванням євроінтеграційних процесів України. Адже, готуючись до вступу до Європейського Союзу, наша держава має удосконали цілу низку нормативно-правових актів, прийняти нові, зокрема ті, що посилюють соціальну складову, щоб відповідати соціальним стандартам ЄС.

Серед авторів, які розробляли дану проблематику в останній період можна назвати науковців з соціальної роботи О.Вакуленко, Т. Голубенко, І.Івженко, які звертали увагу на необхідність посилення управлінської складової з надання соціальних послуг з урахуванням актуальних потреб громадян в умовах війни, а також стратегічного планування розвитку соціальних послуг. Для забезпечення фінансування соціальних послуг варто запровадити програмно-цільовий метод бюджетування, суть якого полягає у фінансуванні тільки тих послуг соціального характеру, які максимально спрямовані на підтримку особливо вразливих категорій [4].

К. Дубич, авторка дисертаційного дослідження з державного управління на тему «Механізми державного управління системою надання соціальних послуг» та багатьох інших публікацій. Зокрема у своїй дисертації науковиця розкриває зміст і сутність соціальних послуг крізь призму державного управління, визначає базові механізми державного управління системою надання соціальних послуг. Авторкою здійснена класифікація

механізмів державного управління системою надання соціальних послуг, а також запропонована концепція модернізації цієї системи [13; 14].

М. Голденблат у низці своїх статей говорить про те, що держава є одним з ключових суб'єктів управління системою надання соціальних послуг. Її основна функція полягає в організації та координації суспільних відносин у сфері надання соціальних послуг, а також у дотриманні стандартів якості соціальних послуг. Авторка наголошує, що сучасна система надання соціальних послуг в Україні має бути такою, що не лише сприятиме підтримці та допомозі особливим категоріям осіб, що нуждаються, але й допомагатиме в активізації особистісних ресурсів для самостійного розв'язання складних життєвих обставин. Важлива роль з боку держави також полягає у розробці і впровадженні державних стандартів соціальних послуг, визначенні чітких критеріїв діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги та постійному моніторингу якості надання соціальних послуг [7].

У розкритті теми нашої кваліфікаційної роботи ми багато в чому покладалися на здобутки названих науковців. І це далеко невичерпний перелік таких доробок вітчизняних науковців.

Серед закордонних науковців цікаві ідеї в контексті дослідження соціальних послуг, ролі держави у розвитку системи соціальних послуг, розробки стандартів соціальних послуг тощо пропонують такі науковці як П.Бересфорд, Н. Гілберт, К. Кордері та ін.

Так, наприклад, професорка Віллінгтонського університету (Нова Зеландія) розкриває особливості взаємодії держави з неурядовими надавачами соціальних послуг. Авторка говорить, що для дотримання стандартів якості соціальних послуг, необхідно укладати угоди між урядовими інституціями і неурядовими організаціями для досягнення цілей державної соціальної політики. В чому необхідність, на думку науковиці, щодо залучення неурядових організацій до надання соціальних послуг? В тому, що вони гнучкі, економічно ефективні та наближені до своїх громад.

Разом з тим, є певні ризики в цьому процесі, оскільки некомерційні організації часто скаржаться на жорсткий контроль з боку державних інституцій, який обмежує їхню автономію та ефективність, і намагаються вийти з під такого контролю. А це може вплинути на дотримання стандартів. Тож важливо управляти ризиками [53].

Взагалі слід відзначити, що цей напрямок досліджень є дуже розвинутим у зарубіжних країнах. Тож варто його залучати в практику державної політики щодо розвитку соціальних послуг в Україні, адаптуючи до українських реалій.

Паралельно з науковими доробками, відбувався процес безпосереднього формування державної політики України щодо розвитку системи соціальних послуг. Все це відображалося у створенні законодавчої бази (законів, постанов, положень, стандартів, методичних рекомендацій тощо), в якій були зафіксовані нормативно-правових засади державної політики щодо формування, розвитку та регулювання системи надання соціальних послуг. Цей аспект ми будемо розкривати в наступних підрозділах кваліфікаційної роботи.

Підбиваючи підсумок даного підрозділу, слід зазначити, що в цілому дана проблематика широко висвітлена в науковому дискурсі. Разом з тим, не дивлячись на велику кількість наукових праць в даному напрямку, питання щодо вивчення впливу державної політики на розвиток системи соціальних послуг буде залишатися актуальним, по-перше, з огляду на динаміку державотворчих процесів; по-друге, з точки зору тих викликів, що стоять перед українською державою наразі, зокрема умов війни.

1.2. Аналіз понятійно-категоріального апарату дослідження

Понятійний апарат у науковому дослідженні – комплекс ключових термінів, понять, наукових категорій та їх дефініцій, які використовуються у дослідженні для опису об’єкта і предмета, що характеризують конкретні явища і процеси, які підлягають вивченню.

Аналіз понятійно-категоріального апарату – це важливий крок для забезпечення ефективності дослідницької роботи, тому ми й винесли його як одне із завдань даного дослідження, що наближує нас до досягнення мети.

Напочатку визначимо, які поняття і терміни слід уточнити. Виходячи з опису об’єкта і предмета, нам необхідно проаналізувати зміст і сутність таких понять: система соціальних послуг, державна політика, умови воєнного стану. При цьому будуть розглядатися деякі похідні і суміжні поняття, які дозволять більш глибоко зрозуміти сутність основних. Наприклад, щоб зрозуміти систему надання соціальних послуг, треба в першу чергу встановити, що таке соціальні послуги.

В Законі України «Про соціальні послуги», прийнятому ще у 2003 році (наразі він втратив чинність, натомість діє відповідний закон 2019 р.) соціальні послуги визначаються як комплекс заходів з надання допомоги особам, окремим соціальним групам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати, з метою розв’язання їхніх життєвих проблем [36].

В Законі України «Про соціальні послуги» 2019 р. вводиться поняття «базові соціальні послуги» – це соціальні послуги, надання яких отримувачам соціальних послуг здійснюється виконавчими органами міських рад міст обласного значення, а також виконавчими органами сільських, селищних, міських рад об’єднаних територіальних громад, створених згідно із законом та перспективним планом формування територій громад і визнаних Кабінетом Міністрів України спроможними в порядку, встановленому законом (далі - ради об’єднаних територіальних громад [37]. В цьому

визначенні не стільки розкривається сутність соціальних послуг, скільки ті інституції, які організують (здійснюють) надання послуг.

Спираючись на енциклопедично-довідникові та інші джерела, ми знайшли більш широкі визначення даного поняття: 1) соціальні послуги – це комплекс правових, економічних, психологічних, освітніх, медичних, реабілітаційних та інших заходів, спрямованих на окремі соціальні групи, сім'ї чи окремих осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги, з метою поліпшення або відтворення їх життєдіяльності, соціальної адаптації та повернення до повноцінного життя. Соціальні послуги надаються або інституційно, тобто в рамках спеціалізованих соціальних служб, установ та закладів, або індивідуально – безпосередньо фахівцем соціальної роботи, соціальним працівником чи іншим спеціалістом (психологом, юристом, соціальним педагогом тощо) особі, що потребує послугу [6, с. 512]; 2) соціальні послуги – це дії щодо надання допомоги громадянам, направлені на поліпшення умов їх життєдіяльності та (або) розширення їх можливостей самостійно забезпечувати свої основні життєві потреби. Ці послуги надаються в межах соціального обслуговування і охоплюють широкий спектр діяльності: від допомоги у самообслуговуванні до підтримки у працевлаштуванні, психологічній допомозі тощо [47, с. 66].

К. Дубич у своєму дисертаційному дослідженні розглядає соціальні послуги з позиції державного управління і надає таке визначення: це сукупність заходів, які спільно формуються і здійснюються органами державної влади, фізичними особами і недержавними організаціями, спрямовані на пом'якшення або подолання складних життєвих обставин окремих осіб, груп населення для повернення їх до повноцінної життєдіяльності [13, с. 45].

В даній роботі ми будемо спиратися на усі запропоновані дефініції, оскільки вони не суперечать одна одній, а лише доповнюють розуміння даного явища.

Говорячи про систему надання соціальних послуг, перш за все треба звернутися до поняття «система». Система – це певна сукупність елементів, які знаходяться у зв'язках і відношеннях між собою, і цим утворюють цілісність, єдність. Система, як цілісність, завжди більше суми своїх частин [5, с. 1452].

У термінологічному словнику з соціального забезпечення дане поняття трактується так: це правова основа, принципи, способи і форми надання соціальних послуг, сукупність суб'єктів, що взаємодіють на всіх етапах організації надання соціальних послуг [47, с. 64].

У статті К. Дубич система надання соціальних послуг визначається як багатокомпонентна і відкрита соціально-економічна систему, що складається із сукупності державних інституцій і недержавних організацій, діяльність яких направлена на надання соціальних послуг громадянам, певним соціальним групам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати та потребують сторонньої допомоги [14].

Ми вважаємо, що і перше, і друге визначення розкривають сутність даного понятті, тож ми будемо спиратися на них.

Система надання соціальних послуг у своєму складі об'єднує декілька секторів, детальний розгляд яких буде здійснено у другому розділі.

Держава є головним суб'єктом державного управління системою надання соціальних послуг. Вона реалізує цю суб'єктну функцію шляхом розробки державної політики. Отже, слід уточнити поняття «державна політика».

Державна політика (останнім часом використовується поняття «публічна політика») – це цілеспрямована діяльність органів державної влади, в першу чергу виконавчої влади, направлена на вирішення внутрішніх і зовнішніх (міжнародних) проблем, сталий розвиток суспільства та забезпечення усіх рівнів безпеки [11, с. 23]. Оскільки суспільство складається з різних сфер суспільного життя: економічної, політичної, соціальної, культурної, релігійної тощо, то державну політику також поділяють на різні

види: економічна політика, соціальна політика, релігійна політика і так далі. Чи правильно буде сказати, що система надання соціальних послуг – це прерогатива виключно соціальної політики. Скоріш за все ні, оскільки надання соціальних послуг залежить і від економічної політики, і від фінансової (бюджетування), то на наш погляд, доцільно все таки говорити не про окремий різновид, а в цілому про державну політику. І ще важливо зауважити, що державна політика реалізується виключно у відповідності до законодавства держави.

Умови воєнного стану – це поняття, яке сформувалося в наслідок вторгнення агресора (російської федерації) на територію України. Його інституціональний статус визначений двома документами: Законом України «Про правовий режим воєнного стану», прийнятим ще у 2015 р., тобто під час ще першого вторгнення росії в Україну у 2014 р., що спричинило окупацію Криму та частини Луганської і Донецької областей. Дія цього закону постійно продовжується у зв’язку з тим, що російсько-українська війна продовжується. Другий документ – це Указ Президента «Про введення воєнного стану в Україні», який виданий у перший день повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року.

Отже, згідно Закону України воєнний стан визначається як «особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень» [34].

В рамках даного дослідження «умови воєнного стану» як наукове поняття, виступають реальними умовами, викликами, в яких відбувається вплив державної політики на розвиток системи соціальних послуг в Україні і факторами, які впливають на зміни у державній політиці, її посиленні тощо.

Таким чином, у даному підрозділі ми проаналізували базові поняття, що дало нам змогу вже на першому етапі роботи більш чітко скласти своє знання про об’єкт і предмет дослідження.

1.3. Підходи і методи дослідження впливу державної політики на розвиток системи надання соціальних послуг в умовах воєнного стану

Вибір правильної методології та її обґрунтування – це одне із завдань даної кваліфікаційної роботи. Це важливо тому, що методологія у науковому дослідженні виконує нормативні і регулятивні функції, орієнтує дослідника на виконання тих чи інших процедур, приписів, які приведуть його до очікуваного результату, до істинного знання. Методологія дозволяє систематично і виважено підходити до вирішення дослідницьких задач, забезпечуючи надійність і достовірність отриманих результатів.

Дана кваліфікаційна робота будувалася на таких наукових підходах: системний, інституціональний, міждисциплінарний, історичний.

Системний підхід у наукових дослідженнях – це методологічних підхід, сутність якого полягає у розгляді об’єкту дослідження як складної системи, що складається із взаємопов’язаних елементів, де кожна взаємодія впливає на загальну функціональність і розвиток системи [9, с. 76]. Спираючись на даний підхід, слід аналізувати систему як цілісність, а не як суму окремих частин, і виявляти загальні властивості системи. Чому ми обрали системний підхід, є цілком зрозумілим. Тому що об’єктом нашого дослідження є система надання соціальних послуг. У попередньому підрозділі наводилося визначення поняття «система надання соціальних послуг». Виходячи із визначення – це багатокомпонентна і відкрита соціально-економічна і

правова система, що складається із сукупності державних інституцій і недержавних організацій, діяльність яких направлена на надання соціальних послуг громадянам, ми бачимо, що саме системній підхід дозволить повно і цілісно зрозуміти сутність даного явища. За допомогою системного підходу досліджувалися причинно-наслідкові зв'язки між окремими ланками цієї системи, які визначали якість її функціонування.

Таким чином, системний підхід у таких дослідженнях може стати потужним інструментом для вивчення складних систем, який дозволяє розкрити їх внутрішні механізми і закономірності.

Наступний підхід – інституціональний. Сутність даного підходу полягає у вивченні систем і явищ крізь призму інституцій, тобто чітких правил, норм, процедур, які формують поведінку і взаємодію людей у суспільстві. Він розглядає, як інститути впливають на формування цінностей, інтересів і рішень, що приймаються [16, с. 68].

Інституціональний підхід допомагає зрозуміти, як функціонує система і як вона змінюється з часом, дозволяє виявити причини проблем, пропонує рішення, які впливають на функціонування соціальних інститутів.

В нашому випадку інституціональний підхід дозволив дослідити діяльність тих інституцій, які безпосередньо надають соціальні послуги, побачити взаємозв'язки між ними та взаємовпливи.

Міждисциплінарний підхід – це підхід, який допомагає поєднати знання і методи з різних наук і навіть галузей знань для вирішення складних соціальних проблем. Спираючись на міждисциплінарний підхід ми можемо долучати експертів з різних галузей, щоб поєднати різні точки зору і підходи у пошуку інноваційних рішень. Саме це дозволило розширити наші знання і поглянути на проблему не лише з позицій соціальної роботи, але й публічного управління, теорій політичної науки, соціології тощо.

Часто у наукових дослідженнях використовується принцип історизму та історичний підхід. Його варто застосовувати у тих дослідженнях, які передбачають вивчення процесів і явищ, по-перше, в їх генетичному

розвитку (зародження, розвиток, стале функціонування, відмирання або перехід на новий рівень), по-друге, з урахуванням конкретних історичних умов і логіки розгортання соціокультурного процесу. Історичний підхід дозволяє виявити фактичний перебіг подій, пояснити їх динаміку, а також проаналізувати причини і наслідки [17]. Саме з цих позицій в роботі розглядалася державна політика щодо розвитку системи надання соціальних послуг в Україні.

Тепер визначимо основні методи дослідження. Варто зазначити, що в даній роботі використані як загально-наукові теоретичні методи, так й емпіричні методи.

Метод абстрагування в цілому передбачає виявлення найбільш важливих аспектів складних проблем і задач, відволікаючись від менш суттєвих деталей, незначних впливів тощо, щоб ефективніше аналізувати, планувати і приймати рішення. Абстрагування дозволяє концентруватися на головних характеристиках системи надання соціальних послуг та державної політики, відкладаючи другорядні деталі. Так, наприклад, ми концентрували увагу на сутності системи надання соціальних послуг, а не на окремих послугах, на впливі державної політики на розвиток системи соціальних послуг, а не на окремих її механізмах.

Метод аналізу і синтезу використовується у тих випадках, коли дуже складний об’єкт не можливо охопити своїм розумінням одночасно. Тоді ми складний об’єкт розчленовуємо на складові елементи та вивчаємо їх окремо. Застосовуючи даний метод ми розділяли надавачів соціальних послуг на державні заклади, установи і недержавні організації. Вивчали вплив держави на кожну категорію надавачів. Застосовуючи метод синтезу, тобто з’єднання отриманого знання про окреме, отримали знання про цілісний об’єкт. Крім того методи аналізу і синтезу дали можливість зрозуміти взаємодію органів влади і надавачів соціальних послуг.

Емпіричні методи дослідження в даній роботі – це аналіз статистичних даних, аналіз нормативно-правової бази. Нормативною базою слугували

Конституція України, як головний закон держави, закони України стосовно надання соціальних послуг, Постанови Кабінету Міністрів, Методичні рекомендації, запропоновані різними міністерствами і відомствами, зокрема Міністерством соціальної політики та деяких інших.

Підбиваючи загальний підсумок зазначимо, що виконання завдань першого розділу створило необхідно науково-методологічне підґрунтя для реалізації подальшого теоретичного і практичного дослідження.

РОЗДІЛ 2
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ НА РОЗВИТОК СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

2.1. Сутнісні характеристики системи соціальних послуг в Україні

На усіх етапах розвитку держави суспільна свідомість і суспільна думка опікувалися питанням щодо можливості реалізації ідей соціальної справедливості в процесі розподілу суспільних благ. Особливе місце у цій дискусії належить проблемі забезпечення тих категорій громадян, які не в змозі без підтримки держави самостійно налагодити свою життєдіяльність. Досягненню консенсусу в подібних дискусіях стосовно розподілу благ завжди протистоїть нерівномірність соціальної структури суспільства, відповідно нерівне положення індивідів, їх можливості і спроможності, зокрема рівень забезпечення.

За таких умов особливого значення набуває соціальна діяльність держави щодо підтримки і забезпечення тих верств населення, які в першу чергу потребують державної підтримки, що реалізується через систему соціальних послуг.

Проблема створення дієвої системи надання соціальних послуг в Україні постала з моменту проголошення її як незалежної держави, оскільки Україна обрала курс на проведення демократизації суспільного життя, на втілення соціально-економічних реформ, що створило умови для формування соціально орієнтованої ринкової економіки.

Однак ринкові перетворення 90-х років XX ст. виявилися вкрай несприятливими для соціальної сфери. У цей період соціально-економічний стан більшості громадян нашої країни постійно погіршувався, що проявлялося у зростанні безробіття, низьких заробітних платах, загальному погіршенні рівня і якості життя. Тож молода українська держава в цей період

направляла свої зусилля на посилення соціального захисту населення, і в першу чергу особливо вразливих категорій.

Однак, оскільки не були проведені серйозні структурні реформи, залишалося багато невирішених питань для розвитку соціальної сфери. А непослідовність політичних рішень, безперервний виборчий процес, різке зростання соціальних витрат без урахування можливостей їх фінансового забезпечення не сприяли фінансовій стабільності і стійкості соціального захисту населення в Україні.

З 2000 року соціально-економічна ситуація в країні потроху почала вирівнюватися, що відобразилося на хоч незначному, але зростанні ВВП, покращенні бізнес-клімату, зниженні рівня безробіття і росту доходів громадян. Це сприяло тому, що уряд України розпочав роботу щодо розробки заходів, спрямованих на покращення соціального забезпечення і соціальної підтримки населення. У червня 2003 року Верховною Радою України ухвалюється закон «Про соціальні послуги» [36].

Перше, що встановлював даний закон, це надавав чітке визначення, що таке соціальні послуги. Законом визначено: соціальні послуги – це комплекс правових, економічних, психологічних, освітніх, медичних, реабілітаційних та інших заходів, направлених на окремі соціальні групи або окремих осіб, які опинилися (знаходяться) в складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги з метою поліпшення їх життєдіяльності, соціальної адаптації та повернення до повноцінного життя [36].

Оскільки у перші роки незалежності реформування соціальної сфери в Україні відбувалося повільно, то вона в основному спиралася ще на радянську систему соціального захисту, де передбачалася державна монополія на усі види соціального захисту і соціальних послуг. Вперше даним законом закріплено, що багато соціальних послуг може надаватися недержавними організаціями, закладами і установами. Тим самим дійсно починає створюватися система надання соціальних послуг, де поряд з державними інституціями починають функціонувати недержавні (комерційні,

гуманітарні, благодійні організації і приватні надавачі соціальних послуг). Звичайно виникає потреба в упорядкуванні надання соціальних послуг, узагальненні кращого досвіду їх надання, що й було закріплено у ст. 7 зазначеного закону: «Суб'єктами, що надають соціальні послуги можуть бути підприємства, установи, організації та заклади незалежно від форми власності та господарювання, а також фізичні особи-підприємці, які відповідають критеріям діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги, а також фізичні особи, які надають соціальні послуги» [36].

Протягом декількох років збільшувалася кількість пільг і соціальних виплат в системі надання соціальних послуг, однак не здійснювалося роздержавлення соціальної сфери, як і в радянські часи було монополізоване соціальне страхування, не вводилося обов'язкове медичне страхування, були відсутні об'єктивні методики розрахунку соціальних послуг. Як наслідок, рівень невдоволення громадян якістю отримуваних соціальних послуг залишався стабільно високим, а кількість вразливих категорій збільшувалася. Тож для подальшого впорядкування і регулювання надання соціальних послуг необхідно було вдосконалювати правову основу для них.

У 2007 році розпорядженням Кабінету Міністрів України ухвалюється Концепція реформування системи соціальних послуг. В ній зазначається, що за останні роки спостерігається збільшення чисельності осіб, які потребують соціального захисту, що призводить до необхідності збільшення видів соціальних послуг. Відповідно, є потреба в їх упорядкуванні та створенні системи надання соціальних послуг, яка б задовольняла потреби людей. Далі говорилося, що система соціальних послуг, яка існує на даний час, орієнтується здебільшого на догляд у стаціонарних закладах, що не сприяє зміцненню родинних стосунків, ускладнює інтеграцію вразливих груп населення [38].

Виходячи з зазначеного основною метою Концепції передбачалося реформування системи соціальних послуг задля підвищення її ефективності та наближення до потреб тих осіб, що є споживачами соціальних послуг.

Відповідно до мети були сформовані завдання Концепції, а саме: 1) визначення основних засад і принципів функціонування та стратегічних напрямів реформування системи соціальних послуг; 2) удосконалення нормативно-правової бази щодо організації й функціонування системи соціальних послуг [38].

На виконання Концепції реформування системи соціальних послуг у листопаді 2008 р. Міністерство у справах сім'ї, молоді та спорту України своїм наказом затверджує Стратегії розвитку системи соціальних послуг для сім'ї, дітей та молоді на 2009 - 2014 роки [39]. А у 2012 році розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії реформування системи надання соціальних послуг» ухвалюється зазначена Стратегія [39]. В ній на основі аналізу ситуації, що склалася в Україні щодо надання соціальних послуг, та з урахуванням руху України до інтеграції в Європейський Союз, зазначається, що одним із пріоритетних завдань держави є забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина та наближення стандартів життя українців до європейських. Стратегія чітко визначає цілі та пріоритетні напрями проведення реформи у сфері надання соціальних послуг, намічає конкретні заходи щодо розширення доступу осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги, до соціальних послуг, забезпечення їх якості та ефективності [39].

Виходячи із визначення системи надання соціальних послуг як складної, відкритої соціально-економічної системи, яка базується на системі права та складається із сукупності державних органів і недержавних організацій, діяльність яких спрямована на надання соціальних послуг особам, окремим соціальним групам, які перебувають у складних життєвих обставинах, ми бачимо, що поступово в Україні починає складуватися така система.

Це був доволі тривалий процес, який охопив майже два десятиліття і який вдосконалюється й до теперішнього часу.

Спочатку створювалася нормативно-правова база для функціонування даної системи. Розроблялася структура даної системи. Визначалися принципи її функціонування. Визначалися суб'єкти (надавачі і отримувачі соціальних послух) та механізми взаємодії між ними; визначалися види соціальних послуг. Критерії, за якими соціальні послуги можуть надаватися. Визначалися стандарти якості надання соціальних послуг.

Охарактеризуємо усі складові даної системи.

Нормативно-правова база описана вище, тому ми не будемо вже повертатися до цього питання. По мірі того, як розвивалася наша держава, які виклики поставали на шляху цього розвитку, нормативно-правова база поповнювалася і вдосконалювалася. Деякі законодавчі акти будуть аналізуватися протягом подальшого розкриття теми.

Структура надання соціальних послуг заснована на використанні та розвитку усіх форм власності і складається з державного та недержавного секторів. Державний сектор представлений суб'єктами, які надають соціальні послуги за рахунок державного бюджету, знаходяться у державній власності і керування якими здійснюється центральними органами виконавчої влади. До державних органів, що керують системою надання соціальних послуг належать Міністерство соціальної політики України, обласні державні адміністрації (управління соціальної політики), виконавчі органи міських рад міст обласного значення (департамент соціальної політики) виконавчі органи рад об'єднаних територіальних громад.

Комунальний сектор складається із установ і закладів комунальної власності, котрі надають соціальні послуги і знаходяться у підпорядкуванні органів місцевого самоврядування, фінансується із місцевих бюджетів.

Державні та комунальні заклади і установи, які надають соціальні послуги, не підлягають приватизації і не можуть бути перепрофільовані на інші види діяльності.

Недержавний сектор надання соціальних послуг представлений громадськими, благодійними, релігійними організаціями та фізичними

особами (ФОП), діяльність яких направлена на надання соціальних послуг. Управління і фінансування недержавним сектором реалізується в порядку, визначеному законодавством України та відповідними статутами недержавних організацій.

Порядок створення, діяльності, реорганізації та ліквідації установ і закладів, що надають соціальні послуги незалежно від форм власності, визначається законодавством України [7; 14; 15; 19].

Основні принципи надання соціальних послуг чітко визначенні в законі «Про соціальні послуги», у Методичних рекомендаціях, статутних документах недержавних організацій. Серед них варто звернути увагу на фундаментальні принципи. Це: а) дотримання прав людини, прав дитини та прав осіб з інвалідністю (конституційна норма); б) принцип гуманізму; в) повага до честі й гідності отримувача соціальних послуг; г) принцип законності; д) принцип толерантності; е) неупередженості та безпечності; ж) конфіденційності; з)забезпечення високого рівня якості надання соціальних послуг та деякі інші. Назва цих принципів говорить сама за себе. Тому не вважаємо за потрібне їх деталізувати [37; 23; 26]

Суб’єктами в системі соціальних послуг виступають уповноважені органи у сфері надання соціальних послуг, отримувачі соціальних послуг, надавачі соціальних послуг, об’єднання працівників системи надання соціальних послуг, об’єднання надавачів соціальних послуг та об’єднання отримувачів соціальних послуг.

Щодо надавачів соціальних послуг, детальніше їх можна представити наступним чином: центри соціальних служб, реабілітаційні центри, профільні організації, які об’єднують працівників, що працюють у сфері надання соціальних послуг, організації, які об’єднують надавачів соціальних послуг для координації та співпраці, благодійні та релігійні організації, некомерційні організації, громадські об’єднання тощо.

Отримувачі соціальних послуг – це особи, які потребують і отримують соціальні послуги та організації, які об'єднують отримувачів соціальних послуг для захисту їхніх інтересів.

Критерії, за якими соціальні послуги можуть надаватися. Соціальні послуги надаються на основі потреби та за відповідним рішенням органу соціального захисту. Критерії включають стан особи, що потребує послуг, наявність складної життєвої ситуації, та належність до вразливих груп населення.

Стандарти якості надання соціальних послуг – це встановлені норми та критерії, що визначають, як саме соціальні послуги повинні надаватися для забезпечення їх ефективності, доступності та відповідати потребам осіб, які їх отримують [31].

Проаналізувавши усі складові, ми можемо стверджувати, що в Україні вже склалася система соціальних послуг. Вона не є статичною, а навпаки – динамічною, постійно реформується з метою вдосконалення.

2.2. Державна політика у сфері надання соціальних послуг: принципи та механізми реалізації

Згідно Конституції України про права людини і громадянина та соціальні гарантії (Ст. 43, Ст. 44, Ст. 45-47, Ст. 49-50, Ст. 53, Ст. 59) [18], Закону України «Про соціальні послуги» [37], а також інших законодавчих актів, державна політика у сфері соціального захисту є одним із пріоритетних напрямків внутрішньої політики держави (поряд з такими як економічна політика, соціальна політика, молодіжна політика тощо) та важливим фактором забезпечення життєво важливих потреб своїх громадян.

Державна політика у сфері надання соціальних послуг представляє собою сукупність цілеспрямованих дій, спрямованих на забезпечення соціального захисту та покращення добробуту населення. Тобто, це цілеспрямована діяльність державних органів щодо забезпечення соціального

захисту і створення умов для формування безпечного соціального середовища людини [3].

Питання термінологічного визначення, сутності та ключових ознак державної політики у сфері соціального захисту та надання соціальних послуг, принципів її реалізації, механізмів регулювання та управління завжди були у центрі уваги представників наукової спільноти з соціальної роботи, публічного управління та адміністрування та інших причетних до цієї діяльності наук. Серед таких науковців можна назвати М.Голденблат [7], К.Денисенка [10], К. Дубич [13; 14; 15], О. Кравченка [19] та інших науковців, а також практиків у сфері соціальної роботи та державного управління.

Головною метою державної політики у сфері надання соціальних послуг, в першу чергу, є боротьба з бідністю. Під цю мету підпадають усі соціально незахищені верстви населення (пенсіонери, діти-сироти, люди з інвалідністю, багатодітні сім'ї тощо. Сьогодні до цієї категорії додалися сім'ї загиблих захисників, ветерани росіійсько-української війни). По-друге, – збереження і примноження людського капіталу, його пристосування до потреб ринкової економіки, сприяння економічному зростанню. Тут мається на увазі соціальний захист і підтримка безробітних, надання їм можливості перенавчання за рахунок так званих «ваучерів», тобто державних коштів на освіту, грантові соціальні програми на відкриття власного бізнесу і тому подібне. По-третє, забезпечення соціальної справедливості та політичної стабільності у державі. Це найбільш узагальнений показник мети державної політики у цьому напрямку. Він говорить про соціальну зорієнтованість держави, про прагнення відповідати соціальним стандартам ЄС, до вступу у який України впевнено крокує.

Способом реалізації державна політика у сфері надання соціальних послуг є система соціального захисту і соціальних гарантій. Соціальний захист – це поняття, у якому відображається зміст соціальної функції держави, і яке у широкому значенні представляє собою систему економічних,

організаційних, правових заходів щодо забезпечення основних соціальних прав людини і громадянина в державі. У більш вузькому розумінні соціальний захист представляє соціально-захисну діяльність держави щодо убезпечення населення від негативних наслідків соціальних ризиків. Надання соціальних послуг є частиною соціального захисту населення [10, с. 97]

Соціальні гарантії – це встановлені державою та юридично закріплені заходи, які забезпечують мінімальний рівень життя та соціального захисту громадян. Вони охоплюють різні аспекти, включаючи право на працю, відпочинок, житло, освіту, медичну та соціально-психологічну допомогу. Метою соціальних гарантій є забезпечення гідного рівня життя для всіх громадян, захист найбільш уразливих верств населення, зменшення рівня соціальної нерівності, підтримка економічного та соціального розвитку країни.

Складовою частиною соціальних гарантій виступають соціальні послуги. Вони є різновидом допомоги, спрямованої на підтримку людей у складних життєвих обставинах. Це можуть бути послуги з соціального супроводу, консультування, медичної, психологічної допомоги, профілактики, а також підтримки в отриманні житла та інших соціальних благ.

Державна політика у сфері надання соціальних послуг базується на низці принцип, в основі яких покладено гуманізм, людяність, природне право на гідне життя. До основних принципів належать:

- принцип соціальної справедливості – тобто, забезпечення рівних можливостей всіх громадян і, в першу чергу, уразливих груп населення, таких як діти, люди похилого віку, інваліди та малозабезпечені сім’ї;
- захист прав і свобод громадян, що передбачає надання соціальних послуг згідно із законами та забезпечення доступу до них;
- забезпечення доступності до якісних соціальних послуг. Тут наголошується на тому, що соціальні послуги мають бути доступними

незалежно від місця проживання особи, фінансового стану, соціального статусу та інших чинників;

- інформаційність – громадяни мають право широкого доступу до інформації про наявні соціальні послуги та процедури їх отримання;
- профілактика – сутність цього принципу полягає у спрямованості, в першу чергу, на попередження проблем, а не лише на постреагування на них.

Важливе значення для успішної реалізації державної політики у сфері надання соціальних послуг мають чітко розроблені механізми її реалізації.

«Механізм» як наукова категорія належить як до сфери науки з державного управління, яка розкриває динаміку державного управління, забезпечуючи необхідні процесуальний та процедурний складники системи державного управління, так і до соціальної роботи як частини публічного управління соціальною сферою.

Як відмічає А. Мойсіяха «механізми реалізації державної політики у сфері соціального захисту та надання соціальних послуг – це сформована сукупність та закріплена на законодавчому рівні, низка інструментів, засобів та інших елементів практичного втілення державно-управлінських рішень у соціогуманітарній сфері, спрямованих на покращення рівня і якості життя громадян» [24, с. 165].

Механізми реалізації державної політики з надання соціальних послуг мають похідну природу від інституційного забезпечення конкретної сфери, у нашому випадку – соціальної сфери. Ці механізми здійснюються конкретним органом публічної влади, наприклад Кабінетом Міністрів України, Міністерством соціальної політики, управліннями і департаментами соціального захисту тощо. Тож можна сказати, що механізм державної політики – це інструмент реалізації виконавчою владою різного рівня, спрямований на виконання конкретних функцій.

Механізми реалізації державної політики у сфері соціального захисту та надання соціальних послуг мають певну структуру. В цій структурній

будові виокремлюють такі складові: законодавство, державні програми, фінансування, власне надання соціальних послуг. Детальніше розглянемо кожен із названих елементів.

Законодавство або нормативно-правова база – це наявність законів та підзаконних актів, які визначають види, форми та порядок надання соціальних послуг. На теперішній час в Україні діє близько 20-ти законів та інших нормативно-правових документів, які встановлюють державні гарантії щодо надання соціальної допомоги та соціальних послуг різним категоріям населення.

Державні програми – це спеціальні програми, які спрямовані на вирішення конкретних соціальних проблем. Під поняттям «державна програма» розуміється система заходів, спрямованих на забезпечення матеріальної підтримки та допомоги громадянам, які перебувають у складних життєвих обставинах, а також на підтримку певних груп населення. Ці програми покликані забезпечити гідний рівень життя, запобігти соціальному напруженню та підтримати людей у їхньому розвитку [1, с. 20]. Сьогодні в Україні діє ціла низка державних програм, які забезпечують допомогу по безробіттю, допомогу при народженні дитини, програми фінансових дотацій та житлових субсидій, програми забезпечення соціальних послуг, реабілітації та підтримки людей з інвалідністю, програми, спрямовані на соціальний захист дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування, програми підтримки внутрішньо переміщених осіб та багато інших. Але в умовах обмеженого державного бюджету постає важливе питання не тільки кількості, але й ефективності державних програм щодо соціального забезпечення та соціальних послуг.

Наступний елемент механізму державної політики у сфері надання соціальних послуг – це вирішення питання фінансування. Для надання соціальних послуг залучається як державне фінансування, так і пошук фінансування з інших джерел, таких як благодійні організації та приватні

інвестиції. В Україні це реалізується через різноманітні механізми, такі як благодійні пожертви, спонсорство, гранти, та оплата за послуги.

Розглянемо основні аспекти недержавного фінансування соціальних послуг в Україні. По-перше, недержавне фінансування може сприяти стабільності фінансування соціальних послуг, особливо в умовах обмеженого державного бюджету. Окремі особи та організації можуть здійснювати благодійні пожертви на соціальні проєкти (програми) з надання соціальних послуг. Крім того різні компанії та інші організації можуть надавати спонсорську допомогу на реалізацію соціальних програм. Останнім часом вагоме значення у царині надання соціальних послуг відіграють гранти від закордонних недержавних організацій і благодійних фондів. Таким чином, в умовах дефіциту державного бюджету недержавне фінансування соціальних послуг має дуже вагоме значення.

Четвертий елемент у механізмі державної політики – це, власне, безпосереднє надання послуг за допомогою соціальних працівників, державних установ та інших суб'єктів. Тут важливо дотримуватися стандартів якості надання соціальних послуг. З цією метою постійно здійснюється державний контроль та моніторинг якості соціальних послуг.

В цілому, підсумовуючи результати дослідження державної політики у сфері надання соціальних послуг, ми можемо сказати, що вона виступає організуючим, адміністративним та регуляторним владно-управлінським впливом держави на різні аспекти соціального захисту населення завдяки дієвим інструментам, які можуть застосовуватися державою у соціально-гуманітарній сфері.

2.3. Вплив надзвичайних ситуацій та воєнних конфліктів на функціонування системи соціального захисту та надання соціальних послуг

Російсько-українська війна триває вже понад 11 років починаючи з 2014 року. За цей час в Україні з'явилась така категорія населення як внутрішньо-переміщені особи, ветерани і учасники бойових дій, діти і сім'ї загиблих героїв та інші. А з початком повномасштабної агресії росії проти України цих категорій значно побільшало. Крім того, з'явилися особи, чиє житло частково або повністю зруйноване в наслідок ворожих обстрілів.

Таким чином, збройна агресія РФ проти України спричинила подальше зростання чисельності людей, які потребують допомоги та підтримки від держави. Відповідно зросла потреба у збільшенні кількості соціальних послуг та їх видів. Війна виявилася надзвичайно складним викликом для функціонування системи соціального захисту та надання соціальних послуг громадянам України. Вона загострила проблеми в існуючій системі соціальних послуг, серед яких можна визначити такі:

- обмежений людський ресурс. Це означає, що на персонал установ і організацій – надавачів соціальних послуг, шалено зростає навантаження. В той же час рівень оплати праці цих працівників залишається невисоким. Особливо гостро постає питання кадрів соціальних працівників на територіях, які знаходяться у безпосередній близькості від зони бойових дій та знаходяться під системними обстрілами;

- немає єдиного підходу до організації структури системи надання соціальних послуг. Так, наприклад, в громадах соціальні послуги можуть надаватися через Центри соціальних служб, Територіальні центри соціального обслуговування або через спеціально створені Центри надання соціальних послуг. Як бачимо ці установи мають різну назву, що заплутує споживачів послуг, до кого ж треба звертатися. Вони розташовані у різних місцях, що також ускладнює процес звернення до них;

- особливо ускладнений доступ до соціальних послуг у сільській місцевості та віддалених від центру громадах. Тут, як правило, не розвинута інфраструктура, немає налагодженого транспортного сполучення. Це сильно ускладнює отримання необхідної допомоги та призводить до того, що жителі сільських регіонів залишаються без соціальної допомоги, яка є доступною для міських жителів;

- в деяких громадах соціальні послуги, не зважаючи на зростаючу потребу в них, фінансуються за залишковим принципом, а деінде на надання соціальних послуг із місцевих бюджетів взагалі не виділяється фінансування через обмежені ресурси громади [25].

І це далеко не остаточний перелік проблем, які постали перед державою у сфері надання соціальних послуг. Для вирішення означених проблем у квітні 2022 року було ухвалено Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях». Цим законом було уточнено, що соціальні послуги можуть надаватися екстрено (кризово) у разі існування загрози життю чи здоров'ю особи та під час дії надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях, та додано 11 послуг, які надаються екстрено [29].

Цим законом також передбачені зміни до деяких інших законів про соціальні послуги. Звернемо увагу на деякі з них.

По-перше, було здійснено уточнення щодо розрахунку середньомісячного сукупного доходу громадян з урахуванням попереднього кварталу, що передує місяцю звернення, а не шести останніх місяців, як це було передбачено. Це дає змогу запровадити електронний обмін даними, в тому числі з Державною податковою службою, щодо доходів громадян.

По-друге, розширено повноваження обласних державних адміністрацій (в тому числі Київської міської державної адміністрації), виконавчих органів сільських, селищних, міських рад щодо надання їм можливості визначати

особливості прийняття рішення про надання соціальних послуг у разі введення на території України надзвичайного або воєнного стану.

По-третє, цим законом визначено, що ведення випадку не застосовується для прийняття рішення про надання соціальних послуг у разі введення на території України надзвичайного або воєнного стану, а соціальні послуги надаються екстрено (кризово).

По-четверте, цим законом надається право ухвалювати рішення щодо надання соціальних послуг екстрено (кризово) безпосередньо надавачам соціальних послуг.

По-п’яте, встановлено, що громадянам, яким завдано шкоди стихійним лихом, катастрофою, пожежею, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією чи якимось подібним випадком, усі соціальні послуги надаються безоплатно.

По-шосте, визначено, що соціальні послуги, надані під час дії воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях надавачами соціальних послуг державної чи комунальної форми власності, особам із числа внутрішньо переміщених осіб за новим місцем їх проживання/перебування, які опинилися у складних життєвих обставинах через шкоду, завдану бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією, фінансуються у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

По-сьоме, суттєво розширено повноваження військових адміністрацій в частині управління надавачами соціальних послуг, організації надання ними соціальних послуг [29].

Наступним документом – Постановою Кабінету Міністрів України, ухваленою у травні 2022 р. № 560 – уточнені деякі положення щодо порядку надання соціальних послуг. Це постанова, яка змінює деякі норми щодо надання соціальних послуг під час надзвичайного або воєнного стану в Україні. Зокрема, вона розширює перелік випадків, коли можна отримувати такі послуги, та уточнює порядок їх надання [30].

Розглянемо детальніше про надання соціальних послуг в умовах війни. Визначено, що таке екстрена (кризова) допомога. Це означає, що надання соціальних послуг екстрено (кризово) дозволяє швидко реагувати на потреби окремих людей та сімей, які опинилися в екстремальних ситуаціях. Про випадки екстремальних ситуацій було описано вище.

Наступний момент – це визначення потреб. Організації і установи які надають соціальні послуги, повинні визначити потреби осіб та сімей, які потребують допомоги. Визначення потреб громадян у соціальних послугах потребує особливої уваги в умовах воєнного стану. В першу чергу, це викликано змінами профілю отримувачів соціальних послуг як через процеси внутрішнього переміщення, так і виникнення потреб у зовсім нових послугах. До таких нових послуг належать робота з втратами, робота з травмою тощо. Так, наприклад, під час війни органи публічної влади для визначення потреб населення у соціальних послугах аналізують зміст повідомлень, заяв, звернень про необхідність надання соціальних послуг. Виявляють кількість внутрішньо переміщених осіб, виявляють потреби у соціальних послугах, в тому числі ті, що мають надаватися екстрено (кризово).

Під час воєнного стану надавачі соціальних послуг повинні мати підвищену готовність та гнучкість у наданні послуг. Вони мають постійно моніторити потреби населення в соціальних послугах та адаптувати систему надання послуг до зміни ситуації. Особливу увагу варто приділяти наданню соціальних послуг особам, які належать до вразливих груп населення, Як правило це сім’ї з дітьми, сім’ї, які виховують дитину-інваліда, це особи з інвалідністю, одинокі люди похилого віку, діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування й інші категорії.

Під час війни необхідно забезпечити можливість надання соціальних послуг у мобільному режимі, наприклад, через мобільні соціальні служби. Особливу увагу слід звертати на захист персональних даних.

Надавачі соціальних послуг повинні захищати особисті дані отримувачів послуг.

В період війни значну роль у наданні соціальних послуг відіграють громадські організації. Вони можуть надавати соціальні послуги та підтримку особливо вразливим групам населення. Це різноманітні благодійні організації, на кшталт БФ «Карітас», «Червоний хрест», БО «Позитивні жінки» та інші.

Узагальнимо результати дослідження у даному підрозділі. У період війни соціальні послуги розглядаються як дії, котрі спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин, мінімізацію їхніх негативних наслідків для осіб і сімей, які в них перебувають. Такі послуги мають бути спрямовані на постраждале населення, враховуючи винятковість їхніх життєвих обставин та їхню можливу подвійну вразливість.

У період воєнного стану надання соціальних послуг в Україні може здійснюватися у екстреному порядку, якщо існує загроза життю або здоров'ю людей. Екстрені послуги можуть включати догляд вдома, стаціонарний догляд, надання притулку, консультування та інші. Також, органи соціального захисту можуть самостійно вирішувати про надання послуг в екстреному режимі. Таким чином, державна політика відіграє ключову роль у наданні соціальних послуг, визначаючи правові основи, управління системою, а також фінансування та моніторинг її діяльності.

РОЗДІЛ 3
ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

3.1. Оцінка ефективності державної політики щодо підтримки та розвитку системи соціальних послуг в умовах воєнного стану

Оцінювання ефективності державної політики з підтримки та розвитку соціальних послуг у воєнний час потребує аналізу її впливу на потреби населення, покриття потреб та якість послуг. Проблеми пов'язані зі фінансуванням, логістикою та наявністю персоналу можуть впливати на ефективність цієї політики.

Для проведення емпіричного дослідження з виявлення оцінки ефективності державної політики щодо підтримки та розвитку системи соціальних послуг в умовах воєнного стану ми здійснили аналіз наукової літератури, зокрема публікацій у наукових фахових виданнях за період з 2022 по 2025 роки, аналіз даних, опублікованих у відкритих джерелах за матеріалами соціологічних досліджень, звіти моніторингових груп щодо моніторингу якості надання соціальних послуг, аналіз фокус-груп, проведених із представниками обласних державних (військових) адміністрацій та організацій і установ, що надають соціальні послуги. Крім того, було здійснено огляд Законів та інших нормативно-правових документів, котрі врегульовують різні аспекти надання соціальних послуг в Україні.

В процесі такого аналізу встановлено, що за останні 10 років в Україні було прийнято понад 20 законів та інших нормативно-правових актів (Постанов Кабінету Міністрів України, наказів і розпоряджень Міністерства соціальної політики України, методичних рекомендацій щодо надання

соціальних послуг тощо), які встановлюють державні гарантії щодо надання соціальної допомоги різним категоріям населення.

З урахуванням того, що Україна чітко визначила свій поступальний рух до вступу в Європейський Союз, представники Міністерства соціальної політики постійно проводять консультації з Європейською Комісією стосовно питань імплементації директив та регламентів Європейського Союзу, а також реалізації подальших дій з приведення українського законодавства у відповідність до європейських стандартів у цій сфері.

Так, наприклад, під час чергової зустрічі «Україна – ЄС» у листопаді 2024 року представниця української делегації Ірина Постоловська, головний спеціаліст з міжнародної співпраці Мінсоцполітики відзначила, що в умовах війни, коли ворог завдає масованих ракетних ударів по всій Україні, українська держава і Міністерство соціальної політики зокрема, роблять усе можливе, щоб кожен українець почувався захищеним. Адаптація українського законодавства до високих соціальних стандартів ЄС – є частиною цього процесу. Україна прагне створити прозору, справедливу та надійну соціальну систему, яка відповідатиме європейським стандартам, буде забезпечувати соціальні гарантії, чесну пенсійну систему та підтримку для вразливих верств населення. І. Постоловська запевнила членів Європейської Комісії, що це пріоритет державної політики України та її обов’язок перед народом України, який зараз виборює свою незалежність та своє майбутнє [50].

В ході аналізу виявлено, що деякі аспекти українського законодавства вже відповідають вимогам Європейської Комісії, наприклад, у сфері регулювання основ забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, а також у загальному питанні соціального захисту. Також соціально-забезпечувальне законодавство України відповідає міжнародним та європейським стандартам права на соціальний захист, закріпленим у чинних міжнародних договорах.

Розроблена система надання соціальних послуг, що охоплює різні групи населення та потреби. Впроваджені державні стандарти надання соціальних послуг, які визначають якість та види послуг, що надаються. Передбачено оцінювання потреб осіб та сімей у соціальних послугах, що допомагає індивідуалізувати надання послуг. Ці позитивні моменти відмічає Єврокомісія [50].

Але якщо оцінювати загалом всю систему соціального законодавства України, то воно у сфері соціальної політики перебуває на початковому рівні відповідності європейським стандартам. Зокрема, у питаннях фінансового контролю щодо надання соціальної допомоги у вигляді грошових виплат, соціальної допомоги та підтримки внутрішньо переміщених осіб, особливо щодо надання їм повноцінного житла та деяких інших соціальних проблем.

Експерти LCF Low Group зазначають, що для повного відповідності європейським стандартам в соціальній сфері потрібні значні зусилля з боку України, в тому числі, гармонізація законодавства та впровадження нових інструментів соціальної політики.

На рівні оцінки українських експертів також зазначається, що не в повній мірі нормативно-правова база забезпечує гарантування та регулювання певного рівня якості соціальних послуг. Існуюча державна система соціальних послуг не достатньо сприяє укріпленню сімейних відносин, затрудняє інтеграцію вразливих груп населення.

Проте, робота із вдосконалення нормативно-правового забезпечення державної політики в сфері соціального захисту та надання соціальних послуг не припиняється. Ми бачимо, що законодавство постійно вдосконалюється. Нові закони не приймаються, щоб «не плодити» їх кількість, але постійно вносяться зміни і доповнення до вже існуючих законів, зокрема до Закону «Про соціальні послуги» (останні зміни були внесені у жовтні 2024 року).

Крім законодавства нами проаналізовано низку досліджень щодо оцінки якості надання соціальних послуг в Україні в умовах війни. Так, в

аналітичному звіті «Соціальні послуги в умовах війни: нові зміни та виклики» говориться, що до повномасштабної війни для отримання безкоштовної соціальної послуги людині потрібно було звернутися до Управління соціального захисту населення, яке мало проаналізувати потреби та направити таку особу до відповідного надавача послуг. Такими надавачами, як правило, є Центри соціально-психологічної підтримки, Центри матері та дитини, Центри комплексної реабілітації для осіб з інвалідністю тощо. Згідно із Законом «Про соціальні послуги» визначено 18 базових соціальних послуг, які надаються саме на рівні громад. Варто зазначити, що не всі громадяни мали право на отримання соціальних послуг безкоштовно. Для отримання послуги безкоштовно, зокрема, проводився попередній аналіз і враховувалися різні фактори: рівень доходу, наявність близьких/родичів тощо. Самі ж соціальні послуги надавалися за процедурою – ведення випадку, яка передбачала ряд етапів, зокрема аналіз звернення особи про надання соціальних послуг, оцінку потреб у соціальних послугах та інші [44].

Далі у звіті говориться, що після 24 лютого 2022 року стало зрозуміло, що часу на виконання всіх формальних процедур немає, і Міністерство соціальної політики ще на початку березня 2022 року розробило Методичні рекомендації про надання соціальних послуг в умовах воєнного стану. У цьому документі визначається процедура спрощення та оптимізації надання окремих видів послуг. Зокрема, однією із основних методичних порад місцевим органам влади визначена можливість надання соціальних послуг в екстреному порядку або кризово, замість проведення повної процедури [44].

Екстрена кризова процедура надання соціальних послуг забезпечує швидкий та ефективний захист осіб, які переживають кризові ситуації. Вона дозволяє надати допомогу, коли люди не можуть самостійно подолати проблему, і передбачає оперативне втручання, щоб мінімізувати негативні наслідки. Перевагою такої процедури, в першу чергу, є оперативність. Затребувані послуги надаються терміново та швидко, що особливо важливо в

екстрених ситуаціях. При цьому зберігається широкий спектр допомоги. Вони можуть включати тимчасовий притулок (для ВПО, жертв насилля, самотнім людям похилого віку, тим, хто втратив житло тощо), харчування, медичну допомогу, психологічну підтримку, допомогу в оформленні документів та інше.

Отже, для пришвидшення надання соціальних послуг органам місцевого самоврядування дається право приймати рішення про надання послуг екстрено безпосередньо надавачам таких послуг, а саме: центрам соціальних служб, центрам надання соціальних послуг тощо, з наступним повідомленням органів місцевого самоврядування про їх надання. Екстрене втручання допомагає людям подолати кризову ситуацію та відновити стабільність у своєму житті.

Вагомого значення набувають послуги, спрямовані на забезпечення прав та інтересів осіб, які переживають кризову ситуацію.

Таким чином екстрене кризове втручання допомагає мінімізувати негативні наслідки кризової ситуації для окремої людини та її оточення. Цей спосіб надання соціальних послуг дозволяє приймати рішення швидко – від декількох годин але не більше ніж доба з моменту одержання відповідного звернення про необхідність надання допомоги людині, яка її потребує.

За даними статистики за перші півроку війни з лютого по серпень 2022 року попит на соціальні послуги збільшився майже у 4 рази. Видатки місцевих бюджетів на соціальну сферу складали від 3% до 13%. Водночас кількість наданих соціальних послуг прямо не корелює з обсягом соціальних видатків на душу населення в регіоні. Це пов’язано з тим, що переважна частка соціальних видатків спрямовується на заробітну плату – від 79% до 98% від загальної суми. На організацію та надання соціальних послуг спрямовується в середньому менше 10% соціальних видатків [44].

Нажаль, рівень якості соціальних послуг для населення України в поки що залишається частково незадовільним через недостатній рівень розвитку інфраструктури ринку соціальних послуг, відсутність належного державного

фінансування відповідних проектів, в тому числі громадських та комерційних організацій, недосконаліть стандартизованої системи підвищення базової кваліфікації надавачів соціальних послуг, неналежний рівень роботи системи управління якістю соціальних послуг тощо. Як наслідок, існують ризики отримувати незадовільні оцінки громадян під час моніторингу якості надання соціальних послуг.

Для того, щоб дати оцінку ефективності державної політики щодо підтримки та розвитку системи соціальних послуг в умовах воєнного стану, треба визначити критерії ефективності. Ефективність державної політики можна оцінювати за такими показниками:

– покриття потреб населення, тобто чи забезпечені всі категорії населення (діти, пенсіонери, ВПО, особи з інвалідністю, самотні люди похилого віку тощо) необхідними соціальними послугами;

– якість послуг – це один із дуже вагомих критеріїв. Він має встановити чи відповідають послуги вимогам та стандартам;

– досягнення цілей. За даним критерієм під час оцінки маємо встановити чи досягає державна політика у сфері надання соціальних послуг запланованих результатів у подоланні кризових ситуацій та підтримці соціальної стабільності;

– ефективність використання ресурсів. Знову ж таки, за умови обмежених ресурсів (фінансових, людських), цей критерій є дуже важливим. Тут ми маємо визначити наскільки ефективно витрачаються кошти на соціальні послуги. Найкращій показник в цьому напрямку – адресність. Важливо, щоб виплати не дублювалися, і їх дійсно отримували люди, що потребують цієї допомоги.

Було проаналізовано низку інтерв’ю, проведених групою дослідників за ініціативи НГО CEDOS, за підтримки USAID «Дослідження з питань соціального захисту та соціальних прав в Україні: задоволеність соціальними послугами» і опублікованих у відкритому доступі. За цими інтерв’ю ми виявили певні тенденції, які стосуються якості надання послуг догляду

вдома, денного догляду, соціальної адаптації та соціального супроводу осіб і сімей у складних життєвих обставинах.

В рамках інтерв'ю з отримувачками соціальних послуг дослідники запитували їх про те, як саме вони дізналися про можливість отримання цих послуг. Було виявлено, що одним із першочергових викликів у наданні соціальних послуг є недостатнє інформування громадян про існування послуг та можливість їх отримання. Так, наприклад, деякі респондентки говорили, що узнали про соціальну послугу, що отримують, випадково, зокрема від знайомих людей, які вже отримують подібні послуги. Отже, можна припустити, що через брак системного інформування про соціальні послуги частина громадян, які потребують супроводу, догляду, адаптації чи інших соціальних послуг, можуть бути ними не охоплені [12].

При цьому, інформантки відмічали, що сам процес оформлення послуги був комфортним та зрозумілим для них і зайняв небагато часу. Інформантки, які виявилися внутрішньо переміщеними особами, навпаки, зазначили, що в оформлення деяких послуг зайняло більше часу, оскільки для цього треба було спочатку отримати довідку від сімейного лікаря і, відповідно, обрати його на новому місці проживання [12].

З проаналізованих інтерв'ю ми також зробили висновок, що деякі організації – надавачі соціальних послуг при формуванні «пакету» будь-якої послуги, чи то необхідності денного догляду, чи соціальної адаптації, чи психологічної допомоги для людини у складних життєвих обставинах скоріше керуються власними можливостями та ресурсами, ніж потребами тих, хто потребує послуги. Нерідко при оцінці потреб для отримання послуг людям просто пропонували перелік того, з чого можна обрати більш-менш прийнятні для себе послуги [12].

Комунікацію з соціальним працівником в процесі оформлення послуги і потім, вже під час надання послуги учасниці інтерв'ю оцінили на високому рівні. Говорили про ввічливість, витримку, людяність і професіоналізм. Частина опитаних говорили, що в процесі надання соціальної послуги з

соціальними працівницями, що надають послугу, встановилися товариські відносини. І навіть по завершенню надання послуги можна було звернутися, наприклад, за консультацією і отримати допомогу [12].

Терміновість і швидкість надання послуги є одним із вирішальних критеріїв при кризовому втручанні. Респондентки відзначали, що отримували допомогу протягом кількох годин після звернення або на наступний день, як і належить у рамках чинного законодавства. Це стосувалося відвідування соціальних працівниць, надання соціально-психологічної допомоги та деяких інших [12].

Звичайно, за результатами одного дослідження мабуть не можливо давати повну і остаточну оцінку ефективності державної політики щодо підтримки та розвитку системи соціальних послуг в умовах воєнного стану. Разом з тим, все ж таки маємо більше позитивних відгуків, ніж негативних.

У загальному підсумку можемо констатувати, що воєнний стан, безумовно впливає на ефективність державної політики з надання соціальних послуг. По-перше, воєнний стан збільшує потреби населення у соціальних послугах (притулок, харчування, медична допомога, психологічна підтримка, грошові виплати тощо); по-друге, через війну і спад економіки виникають обмеження у фінансуванні, ускладнюється логістика, відчувається нестача персоналу; по-третє, в цілому спостерігається порушення роботи системи. Воєнні дії можуть призвести до руйнування або перевантаження закладів соціальної сфери; по-четверте, можуть відбутися зміни у пріоритетах, тобто потреби населення можуть змінюватися залежно від розвитку ситуації на фронті.

3.2. Перспективи вдосконалення державної політики у сфері соціальних послуг в Україні у воєнний та післявоєнний період

Перспективи вдосконалення державної політики у сфері соціальних послуг в Україні пов'язані, перш за все, з результатами завершення бойових дій та в цілому заходів по відновленню України, а також з удосконаленням існуючого законодавства, збільшенням фінансування, розширенням спектру послуг та забезпеченням їхньої доступності.

Можна виокремити декілька основних напрямків вдосконалення державної політики.

– Правові реформи. Потребує подальшого вдосконалення законодавство, зокрема, закон «Про соціальні послуги», щоб зробити його більш гнучким та адаптованим до потреб різних груп населення. Також більш чітко слід визначити критерії та процедуру надання соціальних послуг.

– Фінансування. Одна із найбільш болючих і складних проблем. За тотального дефіциту бюджету Україна навряд сама впорається з цим питанням. Отже, крім пошуку резервів для збільшення державного фінансування на соціальні послуги, треба шукати додаткові джерела фінансування, включаючи гранти, міжнародну допомогу та кошти від соціального страхування. Забезпечити стабільність фінансування та прогнозування видатків на соціальні послуги.

– Розширення спектру послуг. В цьому напрямку передбачається розширення переліку соціальних послуг, що надаються, з урахуванням потреб різних груп населення (діти, люди похилого віку, інваліди, сім'ї в складних життєвих обставинах і багато інших). Впровадження нових видів соціальних послуг, наприклад, таких як онлайн-послуги.

– Продовжити вдосконалювати забезпечення доступності соціальних послуг. Створення мережі центрів соціальних послуг у різних регіонах та населених пунктах, включаючи сільську місцевість та віддалені громади. Забезпечення доступу до соціальних послуг для людей з обмеженими

можливостями, зокрема, шляхом застосування онлайн-інструментів та створення мобільних бригад.

– Управління та координація. Створення ефективних механізмів координації роботи між різними рівнями влади та організаціями, що надають соціальні послуги. Впровадження системи моніторингу та оцінки ефективності надання соціальних послуг. Ширше залучення недержавних організацій та волонтерів до надання соціальних послуг.

Окремо можна розглянути додаткові перспективи, а саме: а) цифровізація у сфері надання соціальних послуг. Впровадження електронних систем для обліку, планування та надання соціальних послуг, а також використання онлайн-інструментів для консультування та підтримки; б) профілактика, яка передбачає здійснення профілактичних заходів, спрямованих на запобігання потраплянню людей та сімей у складні життєві обставини; в) інтеграція соціальних послуг з іншими системами, такими як охорона здоров’я, освіта та працевлаштування; г) врахування і широке застосування міжнародного досвіду. Вивчення та перейняття досвіду інших країн у сфері надання соціальних послуг; д) навчання та підвищення кваліфікації працівників соціальних служб.

Здійснивши зазначені заходи щодо вдосконалення державної політики у сфері соціальних послуг, дозволить забезпечити більш ефективний захист соціальних прав та інтересів громадян, покращити їхнє становище та покращити якість життя.

ВИСНОВКИ

В ході виконання кваліфікаційної роботи нами було здійснено низку дослідницьких завдань, які допомогли в кінцевому рахунку досягнути мети дослідження.

По-перше, і надзвичайно важливо, ми визначили методологічні засади дослідження. Методологія наукових досліджень – це не просто підбір методів, а систематизований підхід, який визначає способи отримання, обробки та аналізу наукових знань. Вона відіграє ключову роль у забезпеченні достовірності, обґрунтованості результатів дослідження, тому що забезпечує структурований підхід до проведення дослідження, визначає послідовність етапів та порядок виконання завдань.

У методологічному розділі здійснено аналіз стану наукової розробки проблеми впливу державної політики на розвиток системи соціальних послуг. Ми проаналізували достатню (як на наш погляд) кількість наукових публікацій та інших джерел (53 позиції у списку літератури), що дало змогу прослідкувати, які проблеми у напрямку вивчення впливу державної політики на розвиток системи соціальних послуг в Україні в умовах воєнного стану вже досліджувалися науковцями, а що залишилося недостатньо висвітленим.

Проведено уточнення понятійно-категоріального апарату дослідження. В центрі нашої уваги були поняття, за допомогою яких описується об’єкт і предмет дослідження, а саме: державна політика, соціальні послуги, система надання соціальних послуг, умови воєнного стану.

В результаті такого уточнення ми обрали дефініції, які найкращим чином відповідають проблематиці даного дослідження.

Соціальні послуги – це різноманітні заходи юридичного, економічного, психологічного, освітнього, медичного, профілактичного, реабілітаційного характеру, спрямовані на підтримку осіб або сімей, які опинились у складних життєвих обставинах. Ці послуги мають на меті покращити їхнє життя, допомогти подолати труднощі та відновити життєдіяльність.

Під системою надання соціальних послуг в даній роботі ми розуміємо комплексну мережу, що охоплює нормативно-правову базу, принципи, методи, суб'єктів надання / отримання соціальних послуг та форми надання послуг, спрямованих на профілактику і подолання складних життєвих обставин. Метою створення системи надання соціальних послуг у державі є покращення якості життя та соціального захисту громадян, особливо тих, хто потребує додаткової підтримки, соціально вразливих верств населення.

Державну політику ми розглянули з двох позицій: державна політика як найбільш загальне поняття і державна політика саме з надання соціальних послуг.

Державна політика – це курс держави, який визначається та реалізується органами державної влади для вирішення суспільних проблем та досягнення цілей сталого розвитку суспільства, окремих його сфер і груп. Це цілеспрямована діяльність, спрямована на реалізацію загальнозначущих цілей або на вирішення конкретних проблем.

Державна політика щодо надання соціальних послуг в Україні спрямована на профілактику складних життєвих обставин, а також подолання або мінімізацію їхніх негативних наслідків для осіб і сімей. Цей процес регулюється законодавством, як, наприклад, Закон України «Про соціальні послуги» та цілою низкою інших нормативно-правових актів. В основному, це оцінювання потреб, профілактика та підтримка вразливих груп населення, управління системою надання послуг, моніторинг якості надання соціальних послуг і подібне.

Умови воєнного стану визначаються Законом України «Про правовий режим воєнного стану». Ми подаємо визначення у скороченому вигляді, наголошуючи на головному: воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та

органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності.

Вже на стадії уточнення ключових понять ми більш чітко усвідомили сутність об'єкту і предмету дослідження, що полегшило нам реалізацію теоретичних і практичних задач.

Визначено основні підходи і методи дослідження. Серед підходів упор зроблено на системний, інституціональний, міждисциплінарний, особистісно-орієнтований. Методи дослідження: абстрагування, аналіз і синтез, узагальнення. Емпіричні методи дослідження в даній роботі – це аналіз статистичних даних, аналіз нормативно-правової бази, вторинний аналіз даних, тобто опрацювання даних, зібраних іншими особами та дослідницькими організаціями.

У другому розділі проаналізовано сутність та особливості системи соціальних послуг в Україні. Система соціальних послуг в Україні характеризується низкою особливостей, включаючи загальнодоступність, різноманітність, орієнтацію на потреби, профілактику та відповідність державним стандартам. Крім того, система розвивається в напрямку інтеграції державних і недержавних надавачів, а також розширенню сфери охоплення різноманітних груп населення. Ще однією важливою особливістю є адаптація українського законодавства з вирішення соціальних проблем до високих стандартів Європейського Союзу.

Досліджено принципи та механізми реалізації державної політики у сфері соціальних послуг. Державна політика у сфері соціальних послуг ґрунтується на принципах соціальної справедливості, соціальної солідарності, індивідуальної відповідальності та соціального партнерства. Механізми її реалізації включають правові регулювання, фінансову підтримку, розвиток мережі соціальних послуг та залучення громадськості.

Проаналізовано вплив надзвичайних ситуацій та воєнних конфліктів на функціонування систем соціального захисту та надання соціальних послуг.

Повномасштабна агресія росії проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 року, спричинила нечувану за останні 80 років після Другої світової соціально-гуманітарну кризу, наслідки якої будуть мати довготривалий вплив на життя і добробут мільйонів громадян. За даними різних Міжнародних організацій, зокрема ООН, більш ніж 5 млн українців стали біженцями і розкидані по усіх країнах світу, близько 8 млн (і це, нажаль, не остаточна цифра) стали внутрішньо переміщеними особами. Зруйновано тисячі квадратних метрів житла та об’єктів критичної інфраструктури. Все це призвело не тільки до економічної та соціальної дестабілізації, але й сильно вплинуло на психологічний стан, матеріальне благополуччя громадян. З огляду на це, величезне навантаження лягло на систему соціального захисту та надання соціальних послуг, яка в умовах збройного конфлікту в Україні також сильно постраждала. Зокрема це торкнулося фінансової спроможності, обмеженого людського ресурсу, зруйнованої матеріально-технічної бази на особливо небезпечних територіях, відсутності єдиного підходу до організації структури системи надання соціальних послуг та інших аспектів.

Разом з тим, держава намагається швидко реагувати на кризові моменти. Вона почала вдосконалювати нормативно-правове регулювання соціальних послуг особам, постраждалим від війни. З’явилося поняття «екстрена (кризова) допомога». З урахування дефіциту державного бюджету та людських ресурсів, державна політика з надання соціальних послуг була скерована на розширення надавачів послуг за рахунок недержавного сектору, залучення Міжнародних неурядових організацій, благодійників тощо.

В третьому розділі, який мав практичну спрямованість, проведена оцінка ефективності державної політики щодо підтримки та розвитку системи соціальних послуг в умовах воєнного стану. Проаналізовано статистичні дані, матеріали соціологічних досліджень та моніторингу

ефективності і якості надання соціальних послуг в умовах воєнного стану. Це дало можливість визначити перспективи вдосконалення державної політики у сфері надання соціальних послуг в Україні у воєнний та післявоєнний періоди.

Серед перспективних напрямків вдосконалення державної політики можна назвати наступні:

по-перше, розглянути можливість, розширення переліку соціальних послуг для нових категорій осіб, що постраждали внаслідок війни, не передбачених раніше. Зокрема додати категорії людей, які постраждали від міжнародних злочинів і серйозних порушень норм міжнародного гуманітарного права; постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом; осіб, що зазнали фізичних і психологічних знущань, незаконного утримання, заподіяння тяжких каліцтв; людей, які отримали інвалідність внаслідок поранень чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних від вибухових речовин, боєприпасів і військового озброєння тощо;

по-друге, розглянути можливість залучення додаткових фінансових ресурсів від приватних інвесторів, грантових міжнародних програм тощо для відновлення об'єктів державних і комунальних установ – надавачів соціальних послуг, покращення їх матеріально-технічної бази, підвищення оплати праці соціальним працівникам, надавачам послуг;

по-третє, адаптувати процедуру оцінки потреб у соціальних послугах до умов воєнного стану та післявоєнного відновлення, з урахування особливостей громад, які були і залишаються територією особливої небезпеки, надавати методичну підтримку громадам у забезпеченні визначення потреб населення громади у соціальних послугах;

по-четверте, всебічно сприяти розвитку горизонтальних зв'язків між соціальними установами і бізнесом, неурядовими організаціями на засадах соціального партнерства, а також між соціальними установами з метою залучення фінансування, обміну досвідом та іншими позитивними надбаннями.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Акімова Л.М., Майстренко К.М., Акімов О.О. Оцінка ефективності державних програм соціальної підтримки дітей-сиріт в Україні. Ефективність державного управління. 2023. № 76/77. С. 19-22.

2. Бєлєвцова Я.С. Механізм підвищення якості соціальних послуг на рівні місцевих органів влади: автореф. дис…канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 – – механізми державного управління. Харків. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Харків. 2011. 20 с.

3. Бондаренко С.М., Бугас Н.В. Соціальна політика держави як основа забезпечення соціального розвитку. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 4. С. 9-13.

4. Вакуленко О.В., Голубенко Т.О., Івженко І.Б. Сучасні здобутки та виклики розвитку соціальних послуг в Україні. *Офіційний сайт Видавництва «Балтія»*. 2023. URL: http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/237/6323/13359-1?inline=1 (дата звернення: 18.03.2025).

5. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 5-е вид. / за ред. В.Т. Бусел. Київ-Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

6. Все про соціальну роботу : навч. енциклопед. словник-довідник / За ред. В.М. Пічі. Вид. 2-ге, виправлене, перероблене та доповнене. Львів, «Новий Світ – 2000». 2013. 616 с.

7. Голденблат М.А. Особливості формування сучасної системи надання соціальних послуг: українські реалії. *Scientific journal «ΛΌГОΣ».* 2018. № 1. С. 12-14.

8. Горемикіна Ю.В. Моніторинг і оцінювання якості та ефективності соціальних послуг: прикладний аспект. *Демографія та соціальна економіка*. 2016. № 3 (28). С. 18-25.

9. Данильян О.Г., Дзьобань О.Г. Методологія наукових досліджень : підручник. Харків : Право, 2019. 368 с.

10. Денисенко К. Державна політика у сфері соціального захисту: аналіз понятійно-категоріального апарату. *Ефективність державного управління*. 2017. Вип. 2 (51). Ч. 1. С. 95-101.

11. Державна політика : підручник / ред. кол. : Ю.В. Ковбасюк, К.О. Ващенко, Ю.П. Сурмін та ін. Київ : НАДУ, 2014. 448 с.

12. Дослідження з питань соціального захисту та соціальних прав в Україні: задоволеність соціальними послугами. Аналітичний звіт / Ломоносова Н., Кабанець Ю., Буць О., Бабич К. Київ: CEDOS, 2023. 65 с. URL: https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/doslidzhennya-z-pytan-soczialnogo-zahystu-ta-soczialnyh-prav-v-ukrayini-3.pdf (дата звернення: 28.04.2025).

13. Дубич К.В. Механізми державного управління системою надання соціальних послуг. Дис…доктора н. держ. упр. 25.00.02 – механізми державного управління. Національна академія держ. Управління. Київ. 2016. 315 с.

14. Дубич К.В. Сучасна система надання соціальних послуг. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 3. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=821 (дата звернення: 29.01.2025).

15. Дубич К.В., Данилюк К.В. Моделі взаємодії держави з недержавними організаціями в системі надання соціальних послуг / Філософсько-психологічні проблеми соціальної взаємодії в системі сучасного управління : монографія / Н.Г. Діденко, В.І. Токарева, К.В. Дубич, К.В. Данилюк та ін. ; ред.: Н.Г. Діденко. Кривий Ріг : ФОП Роман Козлов, 2019. С. 69-84.

16. Жилінська О., Коломоєць Д. Інституційний підхід у дослідженні проблем інноваційного розвитку. *Економіка*. 2008. Вип. 99. С. 68-70.

17. Ілин Л., Каленюк О., Гаврецька М. Принцип історизму в праві та правових дослідженнях. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. 2022. № 13 (25). С. 54-60.

18. Конституція України. Прийнята 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 26.02.2025).

19. Кравченко О.О. Становлення системи надання соціальних послуг в Україні. *Матеріали Міжн. наук.-практ. конференції «Соціологія та соціальна робота в умовах національних та регіональних викликів»* (25-26 лист. 2019 р.). Ужгород: УжНУ, 2019. С. 53-56.

20. Лібанова Е., Макарова О., Черенько Л. Соціальний захист і соціальне включення в Україні : аналітична доповідь. Київ: Український Центр соціальних реформ, 2009. 10 с.

21. Мадалиць В.В. Соціальна функція держави та права людини : механізми захисту в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 1. С. 41-47.

22. Макарова О.В., Черенько Л.М. Соціальні послуги для сімей з дітьми: нові виклики та напрямки вдосконалення. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. № 10. С. 697-700.

23. Методичні рекомендації щодо здійснення соціальної роботи та надання соціальних послуг населенню в умовах воєнного стану / Долиняк У., Караман О., Конончук А., Недря К. та ін.; за ред. О.Л. Караман. Полтава: Луганський нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2024. 85 с.

24. Мойсіяха А.В. Сутність та зміст механізмів реалізації державної політики в соціогуманітарній сфері. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2020. Т. 31. № 3. С. 164-169.

25. Наливайко І.О. Державна політика у сфері соціального захисту та соціального забезпечення: напрями реформування. *Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 28 лютого 2023 р.)*. Дніпро: ДДУВС, 2023. С. 318-319. URL: https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/11801/1/105.pdf. (дата звернення: 22.04.2025).

26. Нечосіна О. Функціонування системи соціальних послуг в Україні: короткий опис / в рамках проєкту «Соціальні послуги в громадах – підтримка реформи соціальної політики в Україні». Київ, 2019. 16 с. URL: https://decentralization.ua/uploads/library/file/510/3_96.pdf (дата звернення 22.03.2025).

27. Приходько І.П., Шпортюк Н.Л. Формування та реалізація державної соціальної політики в умовах глобальних викликів. *Public Administration and Regional Development*. 2022. № 2. С. 1122-1140.

28. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від
24.02.2022 р. № 64/2022 (продовжено дію Указу 15.04.2025 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text (дата звернення: 15.03.2025).

29. Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях: Закон України від 14.04.2022 р. № 2193-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2193-20#Text (дата звернення: 03.03.2025).

30. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях : Постанова Кабінету Міністрів України від 07.05.2022 р. № 560. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-2022-%D0%BF#Text (дата звернення: 23.04.2025).

31. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії : Закон України від 05.10.2000 р. № 2017-III. (чинний з доповненнями) *Відомості Верховної Ради України*, 2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text (дата звернення: 10.03.2025).

32. Про затвердження Порядку проведення моніторингу надання та оцінки якості соціальних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 р. № 449 (зі змінами від 07.05.2022 р.). URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/449-2020-%D0%BF#Text (дата звернення: 15.03.2025).

33. Про затвердження Стратегії розвитку системи соціальних послуг для сім'ї, дітей та молоді на 2009 - 2014 роки : Наказ Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту України від 04.11.2008 р. № 4414. Портал Ліга-Закон. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/mus10765 (дата звернення: 21.03.2025).

34. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. (подовжено дію від 30.04.2025 р.). Відомості Верховної Ради. 2015. № 28. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 18.03.2025).

35. Про Реєстр надавачів та отримувачів соціальних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.01.2021 р. № 99. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/99-2021-%D0%BF#Text (дата звернення: 02.04.2025).

36. Про соціальні послуги : Закон України 19.06.2003 р. № 966-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 45 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-15#Text (дата звернення. 12.03.2025).

37. Про соціальні послуги : Закон України від 17 січ. 2019 р. № 2671-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text (дата звернення: 22.03.2025).

38. Про схвалення Концепції реформування системи соціальних послуг: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.04.2007 р. № 178-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/178-2007-%D1%80#Text (дата звернення: 04.04.2025).

39. Про схвалення Стратегії реформування системи надання соціальних послуг : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 серп. 2012 р. № 556-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/556-2012-%D1%80#Text (дата звернення: 22.03.2025).

40. Процик І., Кара Н. Особливості підвищення якості соціальних послуг у процесі поглиблення міжнародних відносин / Державне управління та адміністрування, сфера обслуговування, економіка та міжнародні відносини як рушійні сили економічного зростання держав XXI століття / за ред. О.В.Баженової, І.В. Дегтярьової. Vilnius : European Scientific Platform, 2022. С. 134-152.

41. Сіленко А. Соціальна політика та її пріоритети у перехідному суспільстві. *Людина і політика*. 2003. № 1 (25). С. 118-128.

42. Скрипнюк О.В. Соціальна, правова держава в Україні: проблеми теорії і практики: монографія. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2000. 600 с.

43. Смирнов І.М. Особливості надання соціальних послуг в територіальних громадах в умовах війни. *Держава та регіони*. 2022. № 3 (77). С. 133-138.

44. Соціальні послуги в умовах війни: нові зміни та виклики. Аналітичний звіт за матеріалами соціологічного дослідження. *Децентралізація*. 03.11.2023. URL: https://decentralization.ua/news/18015?page=64 (дата звернення: 26.04.2025).

45. Стинська В. Державні програми соціальної підтримки материнства і дитинства в США. *Історія педагогіки*. 2017. № 9. С. 31-37.

46. Стопчак А.Ю. Історичні аспекти виникнення та еволюції соціального захисту населення в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки*. 2010. № 1. Т. 1. С. 60-64.

47. Термінологічний словник спеціальності з соціального забезпечення / Н. В. Сухицька, К. В. Данилюк. Київ : УДУ імені Михайла Драгоманова, 2023. 102 с.

48. Ткаченко Ю. Роль держави у сфері соціального забезпечення: історичний екскурс. Теорія держави і права. 2018. № 1. С. 128-131.

49. Тофтісова-Матерон Р., Дімітрова М., Ньюмен К. Соціальні послуги : як побудувати українську модель на європейських підходах. К., Проект TACIC «Посилення рег. соц. послуг в Україні». 2006. С. 222. URL: http://eu.prostir.ua/data?t=1&q=2174 (дата звернення: 01.03.2025).

50. Україна адаптує законодавство для рівного доступу до ринку праці ЄС. Матеріали зустрічі делегації Міністерства соціальної політики з Єврокомісією. 19 листопада 2024 р. *Офіційний сайт Міністерства соціальної політики*. URL: https://www.msp.gov.ua/press-center/news/ukrayina-adaptuye-zakonodavstvo-dlya-rivnoho-dostupu-do-rynku-pratsi-yes (дата звернення: 26.04.2025).

51. Урба С.І. Державна політика соціального захисту населення в системі економічної безпеки України. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 53. С. 93-101.

52. Юрженко Л., Шепіло Ю. Конструювання моделі соціальної держави. *Політичний менеджмент*. 2003. № 1. С. 74-83.

53. Cordery C.J. Operational Risk Management in Social Services Contracting. Social Sciences Research Network. 2010. 14 Feb. URL: https://www.researchgate.net/publication/228287510_Operational_Risk_Management_in_Social_Services_Contracting (дата звернення: 26.02.2025).

Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ

Я, Плесньов Олександр Олександрович, студент 4 курсу, форма навчання заочна, факультет соціології та управління, спеціальність «соціальна робота», освітньо-професійна програма «соціальна робота», адреса електронної пошти: plesnjov@gmail.com,

– підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Вплив державної політики на розвиток системи соціальних послуг в Україні в умовах воєнного стану» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлена;

– заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

– згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата_____ Підпис_____ ПІБ (студент) Плесньов О.О.

Дата_____ Підпис_____ ПІБ (науковий керівник) Руднєва А.О.